

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης στην ισχύ της εθνικής δικαστικής απόφασης

Και η δυνατότητα παραμερισμού της απόφασης

Νικόλαος Δ. Κουλούρης, Επίκουρος Καθηγητής, Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

1. Το περιβάλλον από πλευράς θετικού δικαίου

Σύμφωνα με το Άρθρο 169, παρ. 2 και 3, του Συντάγματος της Κύπρου^[1],

«2. Η διαπραγματεύσεις πάσης ετέρας συνθήκης, συμβάσεως ή διεθνούς συμφωνίας ως και η υπογραφή αυτών γίνεται κατόπιν αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου, δεν τίθεται όμως εν ισχύϊ και δεν δεσμεύουσι την Δημοκρατίαν, ειμή μόνον εφ' όσον κυρωθώσι δια νόμου ψηφιζομένου υπό της Βουλής των Αντιπροσώπων, ότε και συνομολογούνται.

3. Συνθήκαι, συμβάσεις και συμφωνίαι συνομολογούμεναι συμφώνως ταις ειρημέναις διατάξεσι του παρόντος άρθρου έχουσιν από της δημοσιεύσεως αυτών εις την επίσημον εφημερίδα της Δημοκρατίας ηυξημένην ισχύν έναντι οιουδήποτε ημεδαπού νόμου, υπό τον όρον ότι αι τοιαύται συνθήκαι, συμβάσεις και συμφωνίαι εφαρμόζονται αντιστοίχως και υπό του αντισυμβαλλομένου.»

Η Κυπριακή Δημοκρατία με τον νόμο 39/1962^[2] κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), προσδίδοντας σε αυτήν κατά τις ανωτέρω συνταγματικές πρόνοιες αυξημένη τυπική ισχύ έναντι του τυπικού νόμου.

Μάλιστα, η κανονιστική ισχύς της ΕΣΔΑ ενισχύθηκε σημαντικά μέσω της ενσωμάτωσής της στη Συνθήκη της Λισσαβόνας (Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ΣΛΕΕ), κατά τρόπο ώστε η ΕΣΔΑ να ορίζεται με το άρθρο 6 της ΣΛΕΕ ως πηγή δικαίου

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και σύμφωνα με το Άρθρο 1Α του Συντάγματος της Κύπρου, «Ουδεμία διάταξη του Συντάγματος θεωρείται ότι ... εμποδίζει Κανονισμούς, Οδηγίες ή άλλες πράξεις ή δεσμευτικά μέτρα νομοθετικού χαρακτήρα που θεσπίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες ή από τα θεσμικά τους όργανα ή από τα αρμόδια τους σώματα στη βάση των συνθηκών που ιδρύουν τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες ή την Ευρωπαϊκή Ένωση από του να έχουν νομική ισχύ στη Δημοκρατία».^[3]

Σύμφωνα, μάλιστα, με το διεθνές δίκαιο, ισχύουν δύο, κρίσιμες εν προκειμένω, αρχές: Α. Η αρχή της διεθνούς ευθύνης των κρατών περί για τις πράξεις των οργάνων τους γενικά, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για όργανα της νομοθετικής, της εκτελεστικής ή της δικαστικής εξουσίας. Β. Η αρχή της μη δυνατότητας επίκλησης από το κράτος διατάξεων της εσωτερικής του έννομης τάξης, προκειμένου να απευθυνθεί της ευθύνης του σε διεθνές επίπεδο.^[4]

Περαιτέρω, σύμφωνα με το Άρθρο 46, παρ. 1, της ΕΣΔΑ^[5],

«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου^[6] επί των διαφορών στις οποίες είναι διάδικοι».

Με βάση τα ανωτέρω και ενόψει του ότι η Κυπριακή Δημοκρατία έχει κυρώσει την ΕΣΔΑ, δεσμεύεται από τις διατάξεις της και οφείλει να συμμορφώνεται με τις εισαγόμενες με αυτήν υποχρεώσεις. Κατά συνέπεια, δυνάμει του

«η κανονιστική ισχύς της ΕΣΔΑ ενισχύθηκε σημαντικά μέσω της ενσωμάτωσής της στη Συνθήκη της Λισσαβόνας.»

^[1] <http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/syntagma.html>

^[2] http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1962_1_039.pdf

^[3] <http://www.cylaw.org/nomoi/enop/ind/syntagma/section-sc7f809700-da90-1f01-5b58-1a8b4a127d00.html>

^[4] Δες Α.Α. Σισιλιάνου, «Ο έλεγχος της συμμόρφωσης των κρατών προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ: πρόσφατες

εξελίξεις», στο Α. Μαγγανάς (επιμ.), «Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου», Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 1205.

^[5] https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf

^[6] Ως Δικαστήριο νοείται το συσταθέν από την ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

ανωτέρω Αρθρου 46, παρ.1, αυτής, μεταξύ άλλων υποχρεώσεων, οφείλει να συμμορφώνεται προς τις οριστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, όταν αυτές τέμνουν διαφορά στην οποία η Κύπρος είναι διάδικο μέρος.

Η σχετική υποχρέωση βαρύνει όλα τα κρατικά όργανα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως της φύσης και της δικαιοδοσίας τους, βαρύνει δηλαδή και τα δικαστικά όργανα. Βέβαια, το άρθρο 46 παρ. 1 ΕΣΔΑ φαίνεται να απευθύνεται όχι στις εθνικές αρχές, αλλά στα Συμβαλλόμενα Μέρη, στον οποίων τη διακριτική ευχέρεια αφήνει το πως θα συμμορφωθούν στις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ. Όμως, μια τέτοια παραδοχή θα στηριζόταν στη μεμονωμένη εξέταση του άρθρου 46 παρ. 1 ΕΣΔΑ ή στην αποκλειστική εφαρμογή μιας στείρας γραμματικής ερμηνείας. Αντίθετα, η συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 1, 13 και 52 ΕΣΔΑ δείχνει ότι η Σύμβαση προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των κρατικών οργάνων, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος μιας αποτελεσματικότερης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου^[7].

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ: «Σε αντίθεση με τις κλασικές διεθνείς συμβάσεις η Σύμβαση δεν περιλαμβάνει μόνο αμοιβαίες δεσμεύσεις μεταξύ συμβαλλόμενων κρατών. Δημιουργεί, πέρα από ένα δίκτυο αμοιβαίων, διμερών υποχρεώσεων, αντικειμενικές υποχρεώσεις, οι οποίες κατά τη διατύπωση του Προοιμίου, επωφελούνται από μια 'συλλογική εγγύηση'»^[8].

Συναφώς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αναφέρει: «Τα συμβαλλόμενα κράτη δεν θέλησαν να θεσπίσουν δικαιώματα και υποχρεώσεις αμοιβαία επωφελή για την επίδιωξη των δικών τους εθνικών συμφερόντων, αλλά να μετουσιώσουν σε πραγματικότητα τους σκοπούς και τα ιδανικά του Συμβουλίου της Ευρώπης ... και να ιδρύσουν μια κοινή δημόσια τάξη των ελευθέρων δημοκρατιών της Ευρώπης, προκειμένου να διαφυλάξουν την κοινή γληρονομιά

τους της πολιτικής παράδοσης των ιδανικών της ελευθερίας και του πρωτείου του δικαίου»^[9].

Το γεγονός της «αναδοχής» από τα κρατικά όργανα της υποχρέωσης του κράτους μέλους σύμφωνα με το άρθρο 46, παρ.1, ΕΣΔΑ έχει αναγνωρισθεί και από την κυπριακή νομολογία. Ο Δικαστής Π. Αρτεμίδης έχει αναφέρει: «Όλοι μας, οι δικαστές, καθώς και οι υπόλοιποι ενδιαφερόμενοι στη διαδικασία, έχουμε καθήκον να συμμορφωθούμε με τη σκέψη και το αποτέλεσμα των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αναφορικά με τον εύλογο χρόνο περάτωσης της δίκης, και ιδιαίτερα με τις αποφάσεις που αφορούν τη χώρα μας»^[10].

Μάλιστα, η διάταξη του Αρθρου 46, παρ1, της ΕΣΔΑ, λόγω της προφανούς σαφήνειας και πληρότητάς της, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «διάταξη αυτοδύναμης εφαρμογής», υπό την έννοια ότι είναι άμεσα εφαρμοστέα στην εθνική έννομη τάξη και ειδικότερα από τα εθνικά δικαστήρια, δίχως να προαπαιτούνται συμπληρωματικές ενέργειες της νομοθετικής εξουσίας^[11].

Τέλος, σύμφωνα με το Αρθρο 46, παρ. 4 και 5, της ΕΣΔΑ,

«4. Εάν η Επιτροπή Υπουργών κρίνει ότι ένα Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος αρνείται να συμμορφωθεί με οριστική απόφαση σε υπόθεση στην οποία είναι μέρος, μπορεί, αφού προειδοποιήσει επισήμως το Μέρος αυτό και με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία δύο τρίτων των εκπροσώπων που έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στην Επιτροπή, να παραπέμψει στο Δικαστήριο το ζήτημα εάν το εν λόγω Μέρος έχει παραλείψει να εκπληρώσει την υποχρέωση του δυνάμει της παραγράφου 1.

5. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει παραβίαση της παραγράφου 1, παραπέμπει την υπόθεση στην Επιτροπή Υπουργών προκειμένου αυτή να εξετάσει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν».

Η παραπάνω επιβεβαιωτική της συμμόρφωσης διαδικασία έχει οδηγήσει μέχρι σήμερα σε μια και μοναδική απόφαση του ΕΔΔΑ, με την οποία έκρινε ότι κράτος μέλος της ΕΣΔΑ

«η συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 1, 13 και 52 ΕΣΔΑ δείχνει ότι η Σύμβαση προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των κρατικών οργάνων»

[7] Δες Τσ. Ζολώτα, «Η δέσμευση του εθνικού δικαστή από το νομολογιακό προηγούμενο και δεδικασμένο των αποφάσεων του ΕΔΔΑ», Ομιλος «Αριστόβουλος Μάνεσης», προσβάσιμο σε https://www.constitutionalism.gr/1600-i-desmeysi-toy-etnikoy-dikasti-apo-to-nomologiako/#_ftnref59

[8] ΕΔΔΑ, απόφαση της 18.1.1978, υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Series A 25, παρ. 239

[9] Απόφαση της 11.1.1961, υπόθεση Αυστρίας κατά Ιταλίας, ΥΒ 4 (1961), σ. 139

[10] Απόφαση «Σπετσιώτη - Ευσταθίου Σταυρούλλα με την ιδιότητά της ως διαχειρίστρια της περιουσίας του Ευστάθιου Σάββα - Σπετσιώτη (Αρ. Διαχ. 35/98) ν. Στέλιου Σπετσιώτη» (2004) 1 ΑΑΔ 1351

[11] Βλ. Α. Γιόκαρη, «Η πρακτική των δικαιοδοτικών οργάνων στην εφαρμογή του διεθνούς δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 143.

Πολιτική Δικονομία

δεν συμμορφώθηκε με απόφασή του. Πρόκειται για την απόφαση του ΕΔΔΑ Pgar Mammadon κατά Αζερμπαϊτζάν της 29.05.2019^[12]. Ενώ το 2014 το ΕΔΔΑ είχε αποφασίσει την αποφυλάκιση άνευ όρων του προσφεύγοντα, η αποφυλάκισή του έλαβε χώρα μόλις το 2018, και μάλιστα υπό όρους, οδηγώντας το ΕΔΔΑ να διαπιστώσει ομόφωνα, ότι υπήρξε παραβίαση από το Αζερμπαϊτζάν του άρθρου 46 § 1 (υποχρεωτική ισχύς και εκτέλεση των αποφάσεων) της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ειδικότερα ότι η κυβέρνηση είχε λάβει μόνο περιορισμένα μέτρα για να εφαρμόσει την απόφαση, γεγονός που οδήγησε το Αζερμπαϊτζάν να μην ενεργήσει με «καλή πίστη» ή με τρόπο που ήταν σύμφωνο με τα «συμπεράσματα και το πνεύμα» της απόφασης του στην υπόθεση του προσφεύγοντος.

2. Οι τρόποι συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ

Μετά από κάθε τελεσίδικη απόφαση του ΕΔΔΑ που διαπιστώνει παραβίαση της ΕΣΔΑ, η «καταδικασθείσα» χώρα πρέπει να λάβει μέτρα συμμόρφωσης^[13]. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι μια απόφασή του που καταλήγει στη διαπίστωση παράβασης «*επιβάλλει στο καθ'ού κράτος τη νομική υποχρέωση όχι απλώς να καταβάλει στους δικαιούχους το ποσό που επιδικάστηκε ως δίκαιη αποζημίωση, αλλά επίσης να επιλέξει υπό την επιτήρηση της Επιτροπής Υπουργών τα γενικά ή/και ειδικά μέτρα, όπου κρίνεται κατάλληλο, που θα πρέπει να υιοθετηθούν στην εθνική έννομη τάξη, ώστε να τερματισθεί η διαπιστωθείσα παραβίαση και να επανορθωθούν στο μέτρο του δυνατού οι επιδράσεις ...*»^[14].

Τα μέτρα συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ διακρίνονται σε γενικά και σε ατομικά/ ειδικά^[15].

Όσον αφορά τα γενικά μέτρα συμμόρφωσης, αυτά απαιτούν δραστικές πρωτοβουλίες, αλλαγές στη νομοθεσία, στη διοικητική πρακτική αλλά και στη νομολογία των δικαστηρίων.

Στην Ελλάδα, και σε συνταγματικό και σε νομοθετικό επίπεδο έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες και έχουν θεσπιστεί σημαντικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ:

Αναφορικά με το συνταγματικό επίπεδο, στο πλαίσιο της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001, λόγω της απόφασης «HORNBSBY»^[16] τροποποιήθηκε το άρθρο 95 του Συντάγματος και θεσπίστηκε η υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Επίσης, εξαιτίας της απόφασης «Θλιμμένος»^[17], με ερμηνευτική δήλωση στο άρθρο 4 του Συντάγματος, δόθηκε η δυνατότητα εναλλακτικής θητείας στους αντιρρησίες συνείδησης. Τέλος, στο πλαίσιο της συνταγματικής αναθεώρησης του 2008, λόγω της απόφασης «Λυκουρέζος»^[18], τροποποιήθηκε το άρθρο 57 του Συντάγματος, ώστε να καταργηθεί το απόλυτο ασυμβίβαστο της βουλευτικής ιδιότητας με επαγγελματικές δραστηριότητες.

Σε επίπεδο τυπικού νόμου, σε συμμόρφωση προς αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ψηφίστηκαν νόμοι για την επιτάχυνση των εθνικών δικών, για τα Τριμελή Συμβούλια Συμμόρφωσης στα εθνικά δικαστήρια με αντικείμενο τον έλεγχο συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις αποφάσεις τους και για τη δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου.

Η πλέον σημαντική όμως νομοθετική πρωτοβουλία, αναφορικά με τη διασφάλιση της εκ των υστέρων συμμόρφωσης των ελληνικών δι-

«Στην Ελλάδα, και σε συνταγματικό και σε νομοθετικό επίπεδο έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες και έχουν θεσπιστεί σημαντικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ.»

[12] Αρ. προσφ. 15172/13. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-193543>

[13] Δες Λ.Α. Σισιλιάνος (διευθυντής έκδοσης), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 745 και επ.

[14] Υπόθεση Scozzari και Guinta κ. Ιταλίας, 13.7.2020, παρ. 249.

[15] Βλ. Εισήγηση του Προέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση της 17.1.2020 με θέμα «Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ» (προσβάσιμη

σε <http://www.nsk.gr/web/nsk/-/omilia-parembase-proedrou-nsk-se-ekdelose-tou-kyklou-ideon-gia-ten-ethnike-anasynkrotese>)

[16] Αρ. 18357/91, *Hornsby κατά Ελλάδας*, απόφαση της 19ης Μαρτίου 1997, Recueil des arrêts et décisions 1997-II, pp. 510-511, § 40 και επ.

[17] *Θλιμμένος κατά Ελλάδας* [Τμήμα Μειζονος Σύνθεσης], αριθ. προσφυγής 34369/97, παράγραφος 44, ΕΔΔΑ 2000-IV

[18] *Lykourazos v. Greece*, App. No. 33554/03, 15 June 2006, Balancing and justification at the ECtHR 183

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

καστηρίων προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, αποτελεί η θέσπιση της δικονομικής δυνατότητας επανάληψης των εθνικών ποινικών και διοικητικών δικών, καθώς και δικών της εκούσιας δικαιοδοσίας στα πολιτικά δικαστήρια, μετά από καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ που διαπιστώνουν παραβιάσεις της Σύμβασης.

Όμως και ο Έλληνας δικαστής αντιλαμβανόμενος το βάρος αυτό έχει επανειλημμένα ανταποκριθεί στην υποχρέωση συμμόρφωσης: Το Συμβούλιο της Επικρατείας^[19] μετά από σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ έκανε δεκτό ότι δεν δικαιολογείται η μη καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση επιβολής περιορισμών στη χρήση της ιδιοκτησίας για λόγους προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, εκ μόνου του λόγου ότι η θέση του ακινήτου ήταν εκτός οικιστικής ζώνης.

Ο Αρειος Πάγος^[20] (σε εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ «Αλβανός κ.λπ.») άλλαξε τη νομολογία του και προέβλεψε την ευχέρεια του εισηγητή δικαστή να κάνει τις απαραίτητες προσθήκες ώστε να 'αποκαθιστά' τις ελλείψεις του δικογράφου.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο^[21] (μετά την απόφαση «Κοκκίνη») μετέστρεψε τη νομολογία του, ως προς τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της παραγραφής του δικαιώματος για αναδρομική αναγνώριση σύνταξης. Διαπιστώνει κανείς ότι και τα τρία ανώτατα Δικαστήρια της Ελλάδας έστερξαν να προβούν σε ανατροπή πάγιας νομολογίας τους, μόνο και μόνο για να καταστεί αυτή συμβατή με μεταγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Τα ατομικά / ειδικά μέτρα συμμόρφωσης αφορούν στον ίδιο τον προσφεύγοντα, ως προς τον οποίον θα πρέπει να θεραπευτούν οι συνέπειες της παραβίασης της ΕΣΔΑ και να βρεθεί αυτός στην κατάσταση που θα ήταν,

εάν δεν είχε μεσολαβήσει η παραβίαση. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, το Δικαστήριο του επιδιάζει δίκαιη ικανοποίηση, για την ηθική βλάβη που υπέστη εξαιτίας της παραβίασης και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, αποζημίωση για την τυχόν υλική ζημία του. Μεταξύ των ατομικών μέτρων συμμόρφωσης εξέχουσα θέση καταλαμβάνει η επανάληψη της δικαστικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της οποίας διαπιστώθηκε η παραβίαση της ΕΣΔΑ.

3. Η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών ως ατομικό μέτρο συμμόρφωσης

Ως το πλέον αποτελεσματικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναδεικνύεται η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών. Ενόψει αυτού, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέδωσε Σύσταση, με την οποία ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να εξετάσουν τη διασφάλιση της ύπαρξης επαρκών δυνατοτήτων επανεξέτασης της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένης ως μορφής επανεξέτασης της επανάληψης της διαδικασίας^[22].

Η Σύσταση αυτή αφορά περιπτώσεις όπου Α) το θιγόμενο μέρος εξακολουθεί να υφίσταται σοβαρές νομικές συνέπειες λόγω της εθνικής δικαστικής απόφασης, οι οποίες δεν επανορθώνονται επαρκώς μέσω της επιδικασθείσας δίκαιης ικανοποίησης και απαιτούν διορθωτική παρέμβαση μέσω επανεξέτασης ή επανάληψης της διαδικασίας

Β) η διαπιστωθείσα παραβίαση στηρίζεται σε διαδικαστικά σφάλματα ή σε ελλείψεις τέτοιας βαρύτητας, ώστε να γειρούνται σοβαρές αμφιβολίες για το αποτέλεσμα των εθνικών διαδικασιών.^[23]

«Ως το πλέον αποτελεσματικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναδεικνύεται η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών.»

[19] Αρ. απόφασης 2165/2013, Νομικά Χρονικά, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2019, τεύχος 102, <http://www.nomikaxonika.gr/decisions.aspx?id=13f669b3-17d7-413f-b501-3880d753b960>

[20] Απόφαση με αριθμό 14/2010 της Διοικητικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Δες Ι. Τσαλαγκανίδη, «Η νομολογία του ΕΔΔΑ υπό την οπτική του Αρείου Πάγου», The Athens Review of Books, τεύχος 114, 10-2-2020, προσβάσιμο σε [\[http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf\]\(http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf\)](https://athensreviewofbooks.com/arxeio/teyxos114/4214-i-nomologia-tou-edda-ypo-tin-optiki-tou-areiou-pagou-kai-kinηση-Πολιτών-για-μια-Ανοιχτή-Κοινωνία, «Τα-ελληνικά-δικαστήρια-και-η-νομολογία-του-ΕΔΔΑ», Ημερίδα, Μάρτιος 2011, προσβάσιμο σε</p>
</div>
<div data-bbox=)

[22] Απόφαση με αριθμό 26/2010. Δες Π. Χαρολάμπιδου, «Η δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου στα συνταξιοδοτικά ζητήματα», Μεταπτυχιακή Διατριβή στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, Κομοτηνή 2012, προσβάσιμη σε <https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/1645/1/N207.PDF>

[23] Recommendation RE(200)2 on the reexamination or the reopening of certain cases at domestic level following judgments of the ECHR.

[23] Δες Λ.Α. Σισιλιάνου, όπ.π., σελ.750

Πολιτική Δικονομία

Το ΕΔΔΑ έχει συναφώς κρίνει ότι, αν και δεν έχει τη δικαιοδοσία να διατάξει το εθνικό δικαστήριο να διεξαγάγει επανάληψη της ενώπιον του διαδικασίας, μπορεί όμως να υποδείξει στο εθνικό δικαστήριο ενόψει της ως άνω Σύστασης ότι η επανάληψη της διαδικασίας αποτελεί κατάλληλο επανορθωτικό μέτρο, το οποίο δεν αποτελεί μεν αυτοσκοπό, αποτελεί όμως ένα απαραίτητο μέσο για την πλήρη και ορθή εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης.^[24]

Ειδικότερα, σε κάποιες περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ πρότεινε κατάλληλα μέτρα, αλλά και πάλι η πρόταση αυτή δεν έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα^[25]. Ωστόσο, υπήρξαν και περιπτώσεις που το ΕΔΔΑ διατύπωσε ρητά στην απόφασή του ότι το πιο κατάλληλο μέτρο είναι αυτό της επανεξέτασης της υπόθεσης, παρέχοντας έτσι μια ισχυρή ένδειξη-παραίνεση προς το κράτος-μέλος.^[26]

4. Η απόφαση 1992/2016 του Συμβουλίου της Επικρατείας

Με την υπ' αριθμ. 1992/2016 (Β' Τμ. επταμ.) απόφαση^[27] το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) έκανε δεκτή την αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας ειδικίας αίτησης αναίρεσης ενώπιόν του, κατόπιν σχετικής καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, δίχως να είχε εισαχθεί μέχρι τότε σχετική νομοθετική υποχρέωση. Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ειδικίας αίτησης αναίρεσης ενώπιόν του κρίνεται βάσιμη, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παράβαση διάταξης της ΕΣΔΑ είναι τέτοια ώστε να τελεί σε αιτιώδη συνάφεια προς το σκεπτικό και το διατακτικό της οικείας, απορριπτικής της αίτησης αναίρεσης, απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, ώστε η άρση της εν λόγω παράβασης και των συνεπειών της να μπορεί να επιτευχθεί μέσω της (ολικής ή μερικής) εξαφάνισης της προσβαλλόμενης απόφασης

του ΣτΕ και, περαιτέρω, μέσω της νέας κρίσης και αποδοχής (εν όλω ή εν μέρει) της αίτησης αναίρεσης,

(β) η συμμόρφωση προς τη σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ δεν συνεπάγεται παραβίαση κανόνα του Συντάγματος, το οποίο (να μεν υπερσχύει της ΕΣΔΑ αλλά), πάντως, πρέπει να ερμηνεύεται (όχι σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αλλά), στο μέτρο του εφικτού, κατά τρόπο “φιλικό” προς την ΕΣΔΑ, όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται από το ΕΔΔΑ,

(γ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν οδηγεί σε παραβίαση άλλης υποχρέωσης της χώρας από το διεθνές δίκαιο, ιδίως δε από το ενωσιακό δίκαιο, η οποία, ενόψει του περιεχομένου της και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης και κατόπιν στάθμισης των συγκρουόμενων έννομων αγαθών, κρίνεται σημαντικότερη, σε σχέση με εκείνη που απορρέει από το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ,

(δ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν προσκρούει, λαμβανομένων υπόψη και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης, σε κάποιον άλλο επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, η εξυπηρέτηση του οποίου, σταθμιζόμενη με την ανάγκη εκτέλεσης της απόφασης του ΕΔΔΑ, βάσει της αρχής της δίκαιης ισορροπίας, κρίνεται ότι υπερέχει,

(ε) η απόφαση του ΕΔΔΑ, που αποδίδει σε όργανα της Ελληνικής Δημοκρατίας παράβαση μίας ή περισσότερων διατάξεων της ΕΣΔΑ, δεν είναι εμφανώς ελλιπής, ασαφής ή/και αυθαίρετη ως προς τη νόμιμη (ή/και την πραγματική) βάση της, ,

(στ) η διαπίστωση των επίμαχων παραβάσεων, που δέχθηκε η σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ, δεν κλονίζεται (ώστε να μην μπορεί πλέον να θεωρηθεί δικαιολογημένη, σύμφωνα και με τα κριτήρια που προκύπτουν από την οικεία νομολογία του ΕΔΔΑ), συνεπεία οφινών στοιχείων, που απορρέουν είτε από α-

finding of a violation of the Convention or its Protocols by the Court is a ground for reopening civil proceedings under Article 392 §§ 2(2) and 4(4) of the Code of Civil Procedure ... The Court considers that such a review would be the most appropriate means of remedying the violation it has identified in the judgment»

^[27] <https://www.lawspot.gr/sites/default/files/images/nea/misc/ste-1992.2016.pdf>

«η επανάληψη της διαδικασίας αποτελεί κατάλληλο επανορθωτικό μέτρο, το οποίο δεν αποτελεί μεν αυτοσκοπό, αποτελεί όμως ένα απαραίτητο μέσο για την πλήρη και ορθή εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης.»

^[24] ΕΔΔΑ, Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κ. Ελβετίας (No2) (Ευρεία Σύμβαση), 30.6.2009

^[25] Βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 30-10-2014, Davydov v. Russia (παρ. 27) και αποφ. ΕΔΔΑ της 9-1-2013 Oleksandr Volkov v. Ukraine (παρ. 195).

^[26] Βλ. αποφ. της 12-6-2014, Biblical Centre Of The Chuvash Republic v. Russia: «it is to be recalled that the Court's judgments are binding on Russia and a

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

πόφαση του ίδιου του ΕΔΔΑ είτε από απόφαση του ΔΕΕ είτε, τέλος, από απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, και (ζ) δεν έχει μεσολαβήσει πράξη κρατικού οργάνου, με την οποία να θεραπεύεται κατ' ουσίαν η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παράβαση και να αίρονται τα δυσμενή για τον αιτούντα αποτελέσματά της, κατά τρόπο ώστε η επιδιωκόμενη από τον αιτούντα επανάληψη της διαδικασίας και εξαφάνιση της προσβαλλόμενης δικαστικής απόφασης να παρίσταται αλυσιτελής για την προστασία των προσβληθέντων δικαιωμάτων του.

5. Τα όρια της δικαιοδοσίας του ΕΔΔΑ

Το ΕΔΔΑ δεν έχει εκ του Καταστατικού του δικαιοδοσία ούτε να ακυρώνει ούτε να μεταρρυθμίζει (ούτε έστω να παραπέμπει για νέα κρίση) τις αποφάσεις εθνικών Δικαστηρίων των κρατών, που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ. Η δικαιοδοσία του εξαντλείται (επιλαμβανόμενο σχετικών προσφυγών) στην κρίση περί του κατά πόσον τα όργανα απονομής δικαιοσύνης των κρατών που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ έχουν παραβιάσει κάποιο κανόνα δικαίου που έχει θεσπισθεί στο πλαίσιο της Σύμβασης.

Σε καταφατική περίπτωση, μάλιστα, ο προσφεύγων παραπονούμενος το μέγιστο που έχει να περιμένει είναι η καταδίκη του κράτους προέλευσης του δικαστικού οργάνου που παρέβη την Σύμβαση (και όχι του αντιδίκου του) σε μία όχι σημαντικού ύψους αποζημίωση υπέρ του προσφεύγοντος, πλέον των δικαστικών εξόδων, τα οποία πολλές φορές υπερκεράζουν την αποζημίωση (ιδιαίτερα στην περίπτωση παράβασης της αρχής της δίκαιης δίκης).

Ετσι, το ΕΔΔΑ δεν ενοχλώνει θεσμικά ένα τρίτο ή τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας (ανάλογα της ιδιότητας του εθνικού δικαίου ως αγγλοσαξωνικού ή ηπειρωτικού) στο πλαίσιο των εννόμων τάξεων των κρατών που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ^[28].

Παρά ταύτα, και ενόψει της υποχρέωσης των συμβαλλομένων μερών της ΕΣΔΑ να εφαρμόζουν τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, θα συνιστούσε νομικό σολοικισμό ο περιορισμός της συμμόρφωσης μόνο στην τυπική εφαρμογή του διατακτικού των αποφάσεων, όταν αυτές καταγγινώσκουν παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Πράγματι, θα πλήττονταν η έννοια / αρχή της φυσικής δικαιοσύνης και το εντεύθεν αίσθημα δικαίου, στην περίπτωση που η απόφαση διαπίστωνε παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης και η μόνη κύρωση θα ήταν η καταβολή στον προσφεύγοντα μιάς πενιχρής αποζημίωσης. Η διατήρηση αλώβητης της κηλιδωμένης με τέτοια παράβαση απόφασης του εθνικού Δικαστηρίου είναι ασύμβατη με τον σύγχρονο νομικό πολιτισμό.

Η Ευρεία Σύνοψη του ΕΔΔΑ υπογράμμισε στην υπόθεση *Scozzari και Giunta κατά Ιταλίας* ότι: «μια απόφαση στην οποία το Δικαστήριο διαπιστώνει παραβίαση δεν επιβάλλει στο υπαίτιο κράτος μόνο τη νομική υποχρέωση να καταβάλει στους θιγόμενους το ποσό της αποζημίωσης που επιδικάστηκε μέσω της δίκαιης ικανοποίησης, αλλά και να επιλέξει, υποκείμενο στην εποπτεία της Επιτροπής Υπουργών, τα γενικής και/ή, αν είναι πρόσφορο, ατομικής φύσης μέτρα που πρέπει να υιοθετηθούν στην εγχώρια έννομη τάξη τους, για να τεθεί τέρμα στην παραβίαση που διαπιστώθηκε από το Δικαστήριο και να επανορθωθούν, όσο είναι δυνατόν, οι συνέπειες»^[29].

Για τον λόγο αυτό και στην Ελλάδα προσφατά θεσπίστηκε νομοθετικά δυνατότητα επανάληψης της διαδικασίας πολιτικής, διοικητικής ή ποινικής δίκης, σε περίπτωση που κριθεί από το ΕΔΔΑ ότι κατά τη διάρκεια της παραβιάστηκε το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

6 Η νομοθετική δυνατότητα επανάληψης της δίκης εν Ελλάδα

Σύμφωνα με το άρθρο 16 του νόμου 4446/2016 :

«1. Δικαστική απόφαση (σ.σ.: του Συμβουλίου της Επικρατείας), για την οποία κρίθηκε με απόφαση

«θα συνιστούσε νομικό σολοικισμό ο περιορισμός της συμμόρφωσης μόνο στην τυπική εφαρμογή του διατακτικού των αποφάσεων»

^[28] Δες Ν. Κουλούρη, «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως ενσαρκωτής ενός οιοει ύπατου βαθμού διοικητικής δικαιοδοσίας στην Ελλάδα μετά την ψήφιση του ν. 4446/2016», σε Τιμητικό Τόμο για τον καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, «Δίκαιο και Εγκληματολογία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 347

^[29] Απόφαση της 13.7.2000, Rep. 2000-VIII, παρ. 24. Δες L. Zwaak, 'The Supervisory Task of the Committee of Ministers, σε: P. van Dijk / F. van Hoof / A. van Rijn / L. Zwaak (επιμ.), 'Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 4^η έκδ., Antwerpen et al. 2006, σ. 291 (298 επ.).

Πολιτική Δικονομία

του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ότι εκδόθηκε κατά παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης, υπόκειται σε αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ενώπιον του δικαστικού σχηματισμού του Συμβουλίου της Επικρατείας που την εξέδωσε...»

Ανάλογη διάταξη, που αφορούσε όμως μόνο τις διοικητικές διαφορές ουσίας, είχε προστεθεί, δυνάμει του άρθρου 23 του νόμου 3900/2010, στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας με το νέο άρθρο 105 Α αυτού. Έτσι, πλέον όλες οι αμετάκλητες αποφάσεις των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων, ανεξαρτήτως εάν τέμνουν ακυρωτικές διοικητικές διαφορές ή διοικητικές διαφορές ουσίας, είναι δεκτικές επανάληψης της διαδικασίας της προσηγηθείσας αυτών δίκης για τον παραπάνω λόγο.

Περαιτέρω, σε επίπεδο ποινικής δικαιοδοσίας έχει εισαχθεί ανάλογη διάταξη: Δυνάμει του νόμου 2865/2000, προστέθηκε περίπτωση 5 στην παρ. 1 του άρθρου 525 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, με την οποία προβλέφθηκε η επανάληψη της ποινικής διαδικασίας, που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση, προς το συμφέρον καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα, «αν με απόφαση του ΕΔΔΑ διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόσθηκε»^[30].

Τέλος, όσον αφορά την άσκηση πολιτικής δικαιοδοσίας, με πρόσφατο νόμο θεσπίστηκε η δυνατότητα επανάληψης της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού πολιτικού δικαστηρίου σε περίπτωση καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, μόνο όμως όταν η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου εκδόθηκε επί υποθέσεως εκουσίας δικαιοδοσίας, όπου τυπικά δεν υφίσταται αντιδικία και η απόφαση δρά διαπλαστικώς (πχ αναγνώριση σωματείου, υιοθεσία κλπ).

Ειδικότερα, με το άρθρο 29 του νόμου 4491/2017 προστέθηκε επιπλέον περίπτωση

στο τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 758 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το οποίο ρυθμίζει τα της δυνατότητας αίτησης ανάκλησης ή μεταρρύθμισης απόφασης που εκδόθηκε σε υπόθεση εκουσίας δικαιοδοσίας:

«Η αίτηση ανάκλησης ή μεταρρύθμισης του πρώτου εδαφίου επιτρέπεται, επίσης, μετά την έκδοση οριστικής απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με την οποία κρίνεται ότι η δικαστική απόφαση που δέχθηκε ή απέρριψε την αρχική αίτηση εκδόθηκε κατά παράβαση δικαιώματος που αφορά στον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»^[31]

7. Η ισχύς της απόφασης του εθνικού Δικαστηρίου μετά την καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ

Η έκδοση μιάς δικαστικής απόφασης παράγει μια σειρά από έννομες συνέπειες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται κυρίως το τεκμήριο νομιμότητας καθώς και υπό προϋποθέσεις το δεδικασμένο και η εκτελεσιμότητα^[32]. Σύμφωνα με το τεκμήριο νομιμότητας, μια δικαστική απόφαση τεκμαίρεται νόμιμη και ισχυρή, μέχρις ότου νομίμως τροποποιηθεί / μεταρρυθμισθεί ή ακυρωθεί / εξαφανισθεί. Δυνατότητα τροποποίησης / ακύρωσης δικαστικής απόφασης παρέχεται μόνο μέσω της άσκησης ενδίκων μέσων καθώς και (στις χώρες του αγγλοσαξωνικού δικαίου) της αίτησης έκδοσης προνομιακών διαταγμάτων.

Ενόψει του ότι, σύμφωνα με τα ανωτέρω υπό (5) εκτεθέντα, το ΕΔΔΑ δεν συνιστά δικαστικό σχηματισμό άσκησης ανώτερου βαθμού δικαιοδοσίας επί των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων, η όποια καταδικαστική του απόφαση δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μεταρρύθμιση ή ακύρωση απόφασης εθνικού δικαστηρίου, η διαδικασία ενώπιον του οποίου κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι παραβιάζει την ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, η ισχύς μιάς τέτοιας απόφασης εθνικού δικαστηρίου παραμένει καταρχήν νομικά αλώβητη.

«πλέον όλες οι αμετάκλητες αποφάσεις των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων, ανεξαρτήτως εάν τέμνουν ακυρωτικές διοικητικές διαφορές ή διοικητικές διαφορές ουσίας, είναι δεκτικές επανάληψης»

^[30] Δες Κ. Χρυσόγονου, «Η επανάληψη ποινικής διαδικασίας», ΝοΒ 2001.1110 επ

^[31] <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4491-2017/arthro-29-nomos-4491-2017> Δες Ζ. Παπαδοπούλου, «Ανάκληση ή μεταρρύθμιση απόφασης εκουσίας δικαιοδοσίας λόγω έκδοσης απόφασης του ΕΔΔΑ μετά το άρθρο 29 του νόμου 4491/2017», Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2018, προσβάσιμη σε <https://ikee.lib.auth.gr/record/299669/files/GRI-2018-22507.pdf>

^[32] Δες Ν. Νίκα, «Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας», Εκδ. Σάκουλας, 2018, σελ. 551 και επ.

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

Η παραπάνω επιφύλαξη που τέθηκε με το επίρρημα «καταρχήν» αντικατοπτρίζει την ουσία των ανωτέρω υπό (5) εκτεθέντων αναφορικά με τα όρια της δικαιοδοσίας του ΕΔΔΑ: Ναι μεν η καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ ούτε μεταρρυθμίζει ούτε ακυρώνει ipso jure την κριθείσα απόφαση του εθνικού δικαστηρίου, όμως το ειδικό νομικό βάρος της απόφασης αυτής του ΕΔΔΑ κλονίζει εκ των πραγμάτων τα θεμέλια της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου, η οποία πλέον σαλεύεται καταλυτικώς και καταρρέει ως αστήρικτη.

Κινούμενος στο ως άνω κλίμα, ο Αρειος Πάγος εξέδωσε λίαν προσφάτως μια πρωτοποριακή εν προκειμένω απόφαση, αναφορικά με τις υποχρεώσεις που απορρέουν για τον ελληνικά δικαστή μετά από μια καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ, στην περίπτωση που δεν υφίσταται εκ του νόμου υποχρέωση για επανάληψη της διαδικασίας:

«Το δεδουλευμένο της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου δεν ανατρέπεται με την απόφαση του ΕΔΔΑ για προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος. Αν όμως εξακολουθεί η νομική κατάσταση, η οποία κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ως αντίθετη προς τη Σύμβαση, πράγμα που συμβαίνει όταν η προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος του προσφεύγοντα είναι διαρκής, τότε οφείλει ο εθνικός δικαστής, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του προσφεύγοντος, να καταργήσει για το μέλλον την ισχύ της ημεδαπής απόφασης»^[33].

Ζήτημα γεννάται περί του κατά πόσον η κριθείσα από το ΕΔΔΑ ως προβληματική νομική κατάσταση θεωρείται ότι εξακολουθεί και μετά την έκδοση της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου. Αυτό μπορεί να εξετασθεί και διαπιστωθεί μόνο ad hoc.

Το άρθρο 6, παρ.1, της ΕΣΔΑ προβλέπει το θεμελιώδες στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη:

“1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίσει είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασιμίου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως”. (έμφαση προστεθείσα)

Επισημαίνεται ότι ως προϋπόθεση της δίκαιης δίκης η σχετική διάταξη θεωρεί ρητώς το αμερόληπτο του εθνικού δικαστηρίου. Η προϋπόθεση αυτή παρατίθεται ρητώς και δεν συνάγεται ερμηνευτικώς μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ, όπως άλλες προϋποθέσεις, καθόσον ευλόγως κρίθηκε ως κομβικής αξίας, ώστε μια δίκη να είναι δίκαιη. Ενόψει αυτού, σε περίπτωση διαπίστωσης μεροληπτικής συμπεριφοράς του εθνικού δικαστηρίου, η επανεχθείσα μόλυνση της εκδοθείσας απόφασης είναι ανίατη, μεταδοτική και εκ της φύσεως της διαρκής, προσδίδοντας εικωφαντικώς διαρκή «άδικο» χαρακτήρα στην μέσω της απόφασης αυτής ρύθμιση της διαφοράς.

8. Δυνατότητα παραμερισμού απόφασης κυπριακού δικαστηρίου κατόπιν καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ

Σύμφωνα με την κυπριακή έννομη τάξη, παραμερισμός μιάς οριστικής δικαστικής απόφασης μπορεί να προκύψει είτε μετά από άσκηση του ένδικου μέσου της έφεσης^[34] είτε μετά από υποβολή αιτήματος για έκδοση προνομιακού εντάλματος τύπου certiorari ή prohibition (ενδεχομένως και mandamus)^[35]. Η σχετική όμως δικαιοδοσία ασκείται μόνο από το Ανώτατο Δικαστήριο και μόνο κατά αποφάσεων κατώτερων δικαστηρίων.

Έχει μάλιστα νομολογιακά κριθεί ότι το Ανώτατο Δικαστήριο δεν κέκτηται τριτοβάθμια δικαιοδοσία κατά των ιδίων αυτού αποφάσεων. Στην υπόθεση «Αχιλλέας Κορέλλης»^[36] το Ανώτατο Δικαστήριο υπό την πλήρη 12μελή του σύνθεση απέρριψε κατά πλειοψηφία αίτημα για ακύρωση απόφασης 3μελούς σχηματισμού του ίδιου Δικαστηρίου που λειτουργεί ως πολιτικό Εφετείο. Ως αιτιολογία προβλήθηκε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο στερείται τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας, ενόψει του ότι ούτε το Σύνταγμα ούτε ο νόμος προβλέπει κάτι τέτοιο. Μειοψηφία όμως τριών μελών έκρινε ότι υφίσταται συμφυής εξουσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου να παραμερίσει εφετειακή απόφαση σχηματισμού του ίδιου δικαστηρίου, ενόψει του ότι η απόφαση αυτή είχε κηλιδωθεί από μεροληψία.

«σε περίπτωση διαπίστωσης μεροληπτικής συμπεριφοράς του εθνικού δικαστηρίου, η επανεχθείσα μόλυνση της εκδοθείσας απόφασης είναι ανίατη, μεταδοτική και εκ της φύσεως της διαρκής»

^[33] Απόφαση υπ'αριθμόν 818/2018, ΑΠ Τμήμα Δ' Πολιτικό

^[34] Δες Ν. Κουλούρη, «Κυπριακή Πολιτική Δικονομία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 268 και επ.

^[35] Δες Π. Αρτέμη, «Προνομιακά Εντάλματα», Λευκωσία, 2004.

^[36] Υπόθεση αρ. 53/99 αναφορικά με την πολιτική έφεση αρ. 10277

Πολιτική Δικονομία

Παρόμοια κρίση με την πλειοψηφία της «Αχιλλέας Κορέλλης» υιοθέτησε το Ανώτατο Δικαστήριο μεταγενεστέρως στην ποινική υπόθεση «Ιερόθεος Χριστοδούλου αλλιώς Ρόπας κατά Δημοκρατία»¹³⁷. Εκεί όμως άφησε μια αριετὰ αναιρετική της απολυτότητας της κρίσης του «χαραμάδα»: Έκρινε ότι μετά την έκδοση μιάς απόφασής του, λειτουργώντας ως Εφετείου, Ανωτάτου Δικαστηρίου, θα μπορούσε να γίνει επανάληψη της διαδικασίας σε περιπτώσεις όπου, για παράδειγμα, σε ένα ενδιαφερόμενο μέρος δεν του είχε γνωστοποιηθεί η δικαστική διαδικασία, με αποτέλεσμα να στερηθεί της δυνατότητας συμμετοχής του.

Ενόψει των ανωτέρω φαίνεται ότι απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, η οποία κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι παραβιάζει την ΕΣΔΑ, σύμφωνα με τη νομολογία δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο τυπικού παραμερισμού, είτε υπό την έννοια της ευθείας ακύρωσης είτε υπό την έννοια της επανάληψης της διαδικασίας. Η ανωτέρω καταρχήν παραδοχή, όμως, σκιαάζεται από τη μειοψηφία της ανωτέρω αναφερθείσας απόφασης «Αχιλλέας Κορέλλης», αλλά κυρίως από την ανωτέρω αναφερθείσα απόφαση «Ιερόθεος Χριστοδούλου αλλιώς Ρόπας κατά Δημοκρατία».

Επισημαίνεται ότι, στο πλαίσιο της κυπριακής έννομης τάξης, και η ίδρυση τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου και η θέσπιση πρόνοιας για επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον των κυπριακών δικαστηρίων σε περίπτωση έκδοσης καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ αφενός δεν προσκρούουν στο Σύνταγμα και αφετέρου μπορούν να αποφασισθούν από το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο μέσω της έκδοσης σχετικών Διαδικαστικών Κανονισμών.

Στην υποθετική περίπτωση, όμως, που δεν γίνεται αποδεικτός ο τυπικός παραμερισμός, μπορεί μια τέτοια απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου να γίνει αντικείμενο «ουσιαστικού» παραμερισμού, υπό την έννοια ότι το «δεδικασμένο» της να μην δεσμεύει πλέον τα κυπριακά κατώτερα ή ομοιόβαθμο δικαστήρια; Σημειώνεται, εισαγωγικά, ότι σύμφωνα με την κυπριακή νομολογία, η αρχή του σεβασμού του δικαστικού προηγούμενου αναφορικά με τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου

(*stare decisis*) δεν είναι απόλυτη, αλλά είναι δεκτική παρεκκλίσεων υπό προϋποθέσεις. Στην απόφαση «Νικολάου κ.α.ν. Νικολάου και άλλου»¹³⁸ αναφέρθηκαν οι περιστάσεις, υπό τις οποίες δικαιολογείται η παρεκκλίση από προηγούμενη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

«Τα περιθώρια και προϋποθέσεις για απόκλιση από προηγούμενες αποφάσεις της ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου είναι ανάλογες με εκείνες που παρέχονται στη Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων να αποκλίνει από προηγούμενες αποφάσεις της που περιέχονται στη διακήρυξη του 1966, (1966) 3 All E.R., 77. Στο προοίμιο της Διακήρυξης Πρακτικής επαναβεβαιώνεται η προσήλωση στο δικαστικό προηγούμενο ως το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται το δίκαιο και προσδιορίζεται η εφαρμογή του σε συγκεκριμένους τομείς. Προηγούμενες αποφάσεις του δικαστηρίου θεωρούνται κατά κανόνα δεσμευτικές. Μόνο λόγοι κεφαλαίωδους σημασίας, όπως η ουσιαστική μεταβολή των περιστάσεων στις οποίες εδράζεται αρχή δικαίου, μπορεί να δικαιολογήσουν απόκλιση από το λόγο προηγούμενης απόφασης του δικαστηρίου. (*Fitzleet Estates Ltd v. Cherry* (1977) 3 All E.R., 996, (H.L.) - Βλ. επίσης *Bremer Vulkan v. South India Shipping* (1981) 1 All E.R., 289, *Paal Wilson & Co v. Blumenthal* (1983) 1 All E.R., 34, *Food Corp of India v. Antelizo Shipping* (1988) 2 All E.R., 513). Ευχέρεια για απόκλιση παρέχεται και όταν κριθεί ότι προηγούμενη απόφαση βασίζεται σε αδιαμφισβήτητα εσφαλμένη αρχή δικαίου ή οδηγεί σε καταφανώς άδικο αποτέλεσμα. (*O' Brien v. Robinson* (1973) 1 All E.R., 583, (H.L.))». (έμφαση προστεθείσα).

Περαιτέρω, ο μη σεβασμός του «δεδικασμένου» μιάς δικαστικής απόφασης, κριθείσας από το ΕΔΔΑ ως παραβιάζουσας την ΕΣΔΑ και ειδικότερα το άρθρο 6 αυτής, δεν θα πρέπει να ιδωθεί ως παραβίαση της συγκεκριμένης δικονομικής αρχής, αλλά ως συμμόρφωση προς μια υπέρτερης αξίας δικονομική αρχή, αυτή της δίκαιης δίκης, η οποία ευλόγως κρίνεται ως καταφανώς σπουδαιότερη της προηγούμενης. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο, όταν η παράβαση της αρχής της δίκαιης δίκης οφείλεται σε μεροληπτική συμπεριφορά του δικαστηρίου, κατάσταση η οποία κραυγαλέως αντιφάσκει προς την έννοια της δικαιοσύνης.

«θα μπορούσε να γίνει επανάληψη της διαδικασίας σε περιπτώσεις όπου, για παράδειγμα, σε ένα ενδιαφερόμενο μέρος δεν του είχε γνωστοποιηθεί η δικαστική διαδικασία, με αποτέλεσμα να στερηθεί της δυνατότητας συμμετοχής του»

¹³⁷ Ποινική Εφεση αρ. 2/2009, απόφαση 10 Μαΐου 2010 (2010, 2 C.L.R. 226).

¹³⁸ (Αρ. 2) (1992) 1 ΑΑΔ 1338

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

Κάθε δικαστήριο, ως όργανο απονομής της Δικαιοσύνης, έχει αναγνωριζόμενες νομολογικώς συμφυείς εξουσίες, οι οποίες δεν προβλέπονται μεν στους κανόνες του γραπτού δικαίου, αποτελούν όμως απαραίτητα επαυρωτικά εργαλεία στα χέρια του, στην περίπτωση που τιτρώσκονται οι αρχές της φυσικής δικαιοσύνης. Το ΕΔΔΑ με τη νομολογία του επισημαίνει στις εθνικές αρχές και ειδικότερα στα εθνικά δικαστήρια τις διαπιστούμενες τρώσεις, τα οποία με τη σειρά τους οφείλουν, χρησιμοποιώντας τις συμφυείς εξουσίες τους, να προβούν στην αναγκαία ίαση. Οι εξουσίες αυτές εξυπακούονται από τη φύση της λειτουργίας του δικαστηρίου ως δικαστηρίου της Δικαιοσύνης.^[39]

Ως προς την ουσία των συμφυών εξουσιών του Δικαστηρίου, σχετική ανάλυση έχει γίνει στην ανωτέρω αναφερθείσα υπόθεση «Ιερόθεος Χριστοδούλου άλλως Ρόπας ν. Κυπριακής Δημοκρατίας». Στην απόφαση του Δικαστηρίου αναφέρεται σχετικά ότι οι συμφυείς και / ή εγγενείς και / ή σύμφυτες εξουσίες του Δικαστηρίου περιγράφονται ως το απόθεμα εκείνων των εξουσιών (reserve powers) του Δικαστηρίου τις οποίες μπορεί να ασκεί εκεί που αν απέφυγε να το πράξει θα οδηγούμασταν σε αδικία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι εξουσίες αυτές μπορούν να ασκηθούν είτε σε συνδυασμό με την ύπαρξη σχετικών διαδικαστικών κανονισμών και / ή ανεξάρτητα από τους διαδικαστικούς κανονισμούς^[40].

Συμπεράσματα

Ενόψει των ανωτέρω εκτεθέντων υπό (1) – (8) συνάγονται τα ακόλουθα, τα οποία αποτελούν και την Απάντηση στο τεθέν Ερώτημα στο πλαίσιο του παρόντος Γνωμοδοτικού Σημειώματος:

Οι καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, με τις οποίες διαγιγνώσκεται παραβίαση του Αρθρου 6, παρ.1, της ΕΣΔΑ, δεν εξαντλούν την δραστηριότητά τους στην επιδικαζόμενη υπέρ του προσφεύγοντος αποζημίωση, αλλά επιβάλλουν στο αντίδικο κράτος – μέλος της

ΕΣΔΑ υποχρεώσεις λήψης μέτρων ατομικής/ειδικής και γενικής συμμόρφωσης προς την απόφαση.

Οι ούτως επιβαλλόμενες υποχρεώσεις δεν αφορούν μόνο το κράτος – μέλος ως νομική οντότητα, αλλά αφορούν και τα όργανα του κράτους, κατεξοχήν δε και τα δικαστικά του όργανα.

Το πλέον δραστικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης αποτελεί η επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, η οποία οδήγησε στην επιλήψιμη κατά το ΕΔΔΑ απόφαση.

Η επανάληψη της διαδικασίας σε τέτοια περίπτωση, ακόμη και εάν δεν προβλέπεται από την έννομη τάξη, συνιστά αυτεπάγγελτο καθήκον του δικαστηρίου, συναρτώμενο προς τις συμφυείς εξουσίες του.

Εάν δεν έχει μεσολαβήσει επανάληψη διαδικασίας, είναι υπό προϋποθέσεις εφικτός ο τυπικός παραμερισμός μιας επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, πράγμα το οποίο συντρέχει σε περίπτωση διαπίστωσης παραβίασης της αρχής της δίκαιης δίκης και κατεξοχήν όταν η παραβίαση αυτή οφείλεται σε μεροληπτική συμπεριφορά των δικαστών.

Σε κάθε περίπτωση, επιβάλλεται ο «ουσιαστικός» παραμερισμός μιάς επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, υπό την έννοια ότι το ουσιαστικό δεδουλευμένο της απόφασης αυτής δεν νοείται να δεσμεύει ούτε τα κατώτερα δικαστήρια ούτε το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο.

•••••

«Εάν δεν έχει μεσολαβήσει επανάληψη διαδικασίας, είναι υπό προϋποθέσεις εφικτός ο τυπικός παραμερισμός μιας επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου»

^[39] Βλ. αναφορά του τότε Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου Πική στην «Χαραλαμπίδης ν. Μελωδία (Χαραλαμπίδου)» (1997)

^[40] Δες Α. Στυλιανού, «Υποθέσεις ενώπιον της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου», Ευρωκέρδος, Ιούλιος – Αύγουστος 2014, σελ. 72. Η σύμφυτη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, όπως αναφέρεται στην ανωτέρω

αναφερθείσα υπόθεση «Ρόπας», έρχεται αρωγός εκεί όπου η χρήση της είναι αναγκαία για αυτή ταύτη τη λειτουργία του ίδιου του συστήματος και της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιοδοσιών του, εντός των υφιστάμενων και γνωστών δικαιοδικών αρχών, απορρέουσες και πλαισιούμενες, ως στυλοβάτης, από το Σύνταγμα και τους Νόμους της πολιτείας